PORTRET VAN EEN AFRIKAAN

Allan Ramsay (1713-1784) was in zijn tijd, de 18de eeuw, een gerenommeerd schilder. Hij portretteerde vele bekende figuren, alsook de koninklijke familie. Eén van zijn topwerken toont George III na zijn kroning. Opvallend binnen zijn uitgebreid oeuvre is de aandacht die hij besteedde aan mensen van niet-blanke afkomst. *"Portait of an African"* krijgt daardoor een bijzondere betekenis binnen de collectie van zijn werk.

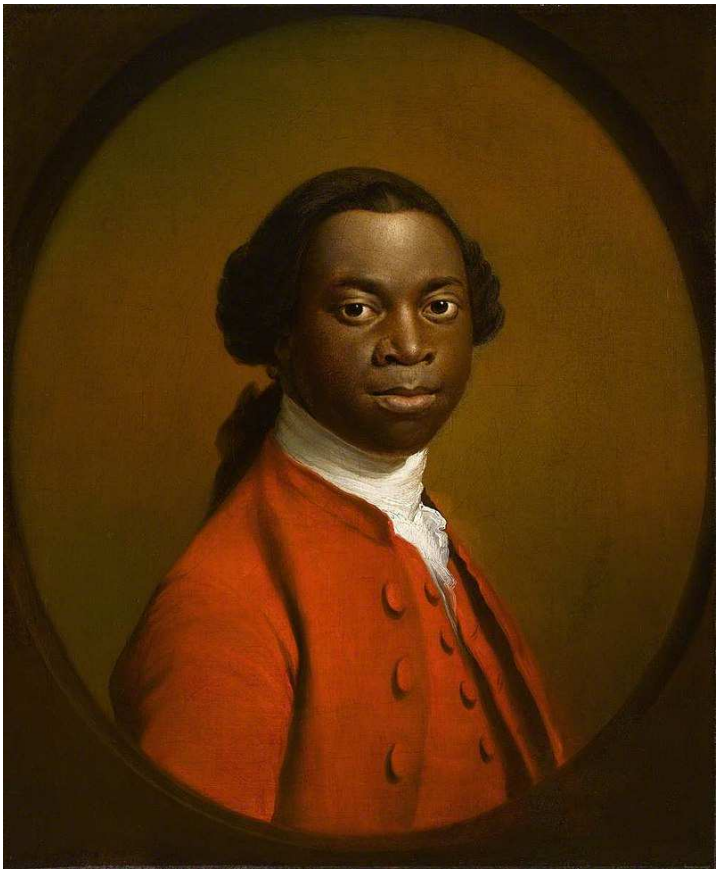

Hier zie je als toeschouwer geen "wilde in het oerwoud", noch de uitbeelding van één of andere vitale oerkracht zoals je 200 jaar later vindt bij de foto's van Leni Riefenstahl. Wat je hier ziet, is een Engelse gentleman, die in niets verschilt van de andere gentlemen, behalve de huidskleur. Het voelt wat aan als de woorden van Martin-Luther King, eveneens 200 jaar later: "*I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character".* Niet de huidskleur, maar de persoonlijkheid is het ijkpunt bij het oordeel over anderen. Vandaag zou men kunnen vinden dat de voorstelling daarom te Westers is, maar men kan het schilderij best bekijken in de context van zijn tijd. Iemand "met kleur" afbeelden alsof het een Lord zou zijn, was toen zonder meer baanbrekend.

In zijn sympathie voor het abolitionisme stond Allan Ramsay zeker niet alleen. Hij was bevriend met Francis Hutcheson (1694-1746), ook een uitdrukkelijk en vroege tegenstander van de slavernij en van de slavenhandel. In zijn beschouwingen over de natuurlijke rechten van de individuele mens, schreef Francis Hutcheson[1]:

> *IV. In this respect all men are originally equal, that these natural rights equally belong to all… (…). Nature makes none masters, none slaves (…).*

Francis Hutcheson leerde dat de mens een aangeboren moreel en esthetisch talent heeft als onderdeel van zijn door de Godheid geschonken universele menselijke natuur. Zijn afwijzing

[1] Zie: "A System of Moral Philosophy"

Peter Van de Ven – november 2020

van de slavernij was daar een rechtstreeks gevolg van. Een universeel aangeboren *"Benevolence"* was voor hem het funderende gevoel, en het fundamenteel organiserende principe.

Aan de hele andere kant van onze planeet woedde toen gelijktijdig in Korea het "Horak-debat". Een hele discussie laaide op na de publicatie van een brief waarin de universaliteit van de menselijke natuur in vraag werd gesteld. Het Horak-debat lag in het verlengde van het 4/7-debat over het wezen van fundamentele gevoelens[2], en draaide rond de vraag of "Wijzen" en gewone mensen dezelfde natuur hadden, of niet.

Geletterden die redeneerden in de oorspronkelijke lijn van de Chinese filosoof Zhu Xi (1130-1200) - wiens werk de orthodoxie was in Korea op dat ogenblik - verdedigden de gedachte dat er een uniek principe of patroon in al het bestaande aanwezig is, in gelijke mate zowel bij "Wijzen" en gewone mensen, en na uitbreiding, bij mens en dier. Het andere kamp argumenteerde dat om concreet te worden, dit principe "van vlees en bloed" moest worden, zich koppelen aan energie-materie ("Qi" of "Ki"), en dat het daardoor een stuk van zijn universaliteit verloor. Voor hen waren "Wijzen" en gewone mensen dus fundamenteel verschillend, waar anderzijds voor de eersten alles wat bestaat, alles wat leeft, een universele patroon deelt[3]. Dit gedeelde principe of patroon was voor hen dan ook een basis voor een algemene verbondenheid, waar in het tweede kamp eerder een principieel verschillend-zijn gold.

Eveneens in Oost-Azië, ook in diezelfde 18de eeuw, verwierp Sato Naokata (1650-1719) op basis van het concept Taikyoku als universeel beginsel het toen reeds groeiende Japanse nationalisme.

In de daarop volgende eeuw, vinden we in het denken van Ralph Waldo Emerson[4] (1803-1882) de Europese en de Oost-Aziatische filosofie gecombineerd terug. Als protestant bestudeerde bij ook Oosters denken, in het bijzonder wat er toen al bekend was van de filosofie van Zhu Xi (toen het toonaangevende denken in China, Korea en Japan), en hij verwerkte alles tot een eigen levensvisie. Zich baserend op die inzichten werd hij eveneens een betekenisvolle figuur binnen het streven naar de afschaffing van de slavernij. Emerson was zeker niet de eerste Westerling die zich inspireerde op Zhu Xi: ook G.W. Leibniz (1646-1716) stond in volle bewondering voor Zhu Xi's denken[5], en ook Leibniz streefde naar universaliteit.

Het geloof in en het bewustzijn van een universele natuur leidt rechtstreeks naar abolitionisme en respect voor algemene menselijkheid. Omgekeerd, zal men bij wie slavernij of andere vormen van discriminatie onderschrijft, telkens een gebrek aan inzicht daarin

---

[2] De vraag ging over de verhouding tussen de 4 universele positieve gevoelens, en de 7 potentieel negatieve gevoelens: waren ze gelijk of verschillend van aard? Zie https://www.futurelearn.com/info/courses/what-is-korean-philosophy/0/steps/110623

[3] De naam voor dit gedeelde universele patroon of principe, was Tai Chi (Taiji) in het Chinees, Tai Ki in het Koreaans en Taikyoku in het Japans, maar het gaat telkens om hetzelfde gegeven.

[4] Zie: Yoshio Takanashi "Emerson and Neo-Confucianism"

[5] Zie: "Lettre sur la Philosophie Chinoise » : https://www.chineancienne.fr/17e-18e-s/leibniz-lettre-sur-la-philosophie-chinoise/

kunnen vaststellen. John Locke, David Hume en Immanuel Kant, ondanks hun tegenstellingen, verwierpen alle drie deze idee van universele natuurlijke menselijkheid. Voor de eerste was de mens een onbeschreven blad bij de geboorte, de tweede had alleen oog voor intuïtief gevoel, en de derde alleen voor rationalistische wilskracht en plicht, en alle drie hadden ze geen probleem met slavenhandel.

Gaan we kijken naar de namen van wie de slavenhandel verwierp, Francis Hutcheson om te beginnen, G.E. Lessing, J.G. Herder, Denis Diderot, Benjamin Franklin, Adam Smith, of Charles Darwin, zelfs enigszins bij J.S. Mill, uitdrukkelijk in de muziek van W.A. Mozart[6] en bij vele anderen[7], dan merken we telkens de aanwezigheid van een bewustzijn van een natuurlijke universele menselijkheid, die zich op één of andere manier uit als altruïsme, als "Benevolence", als "moral sense", als "Liefde". Deze stroming zou men de "anti-rationalistische Verlichting" kunnen noemen, een "reflective autonomy" gebaseerd op emotie en ratio gezamenlijk[8], duidelijk te onderscheiden van de 19de eeuwse "Tegen-Verlichting".

Het geloof in het bestaan van een universele menselijke natuur, als aangeboren talent tot goedheid, is de doorslaggevende factor.

Mocht iemand nu vandaag een portret maken van Barack Obama en het "Portrait of an African" noemen, zou die daar waarschijnlijk behoorlijk wat protest mee oogsten. Immers, ieder heeft een naam, een leven en een persoonlijkheid, en dat gold niet minder voor de man die geschilderd werd door Allan Ramsay. Die man heette Ignatius Sancho (1729-1780).

Ignatius Sancho werd geboren op een slavenschip in het midden van de Atlantische oceaan. Bij aankomst in de buurt van het huidige Colombia stierf zijn moeder en pleegde zijn vader zelfmoord omdat hij niet als slaaf wilde leven. Zijn eigenaar nam hem mee naar Engeland en gaf hem aan een gezin van drie ongehuwde rijke zussen die in Greenwich woonden. Hij werd er om zijn talenten en vriendelijkheid opgemerkt door de Graaf van Montagu , een invloedrijk edelman en vooraanstaand Vrijmetselaar (het huidige British Museum is gelegen op de plaats van één van zijn paleizen). Ignatius liep weg, weg van de verstikkende sfeer bij de zussen, en werd verder opgevoed door John Montagu, bij wie hij helemaal open bloeide. Hij huwde, opende een winkel, en werd als dusdanig, dwz als eigenaar van vastgoed, de eerste zwarte Brit die mocht stemmen in de Parlementsverkiezingen.

[6] Niet ratio, maar het gevaar op een tragisch verloop door blind plichtsbewustzijn, aandacht voor het menselijke, "Liefde" en verzoening van tegenstellingen, bekleden een centrale plaats in het werk van Mozart. Hij was eerder een soort "Verlicht katholiek".
[7] Zoals of ook veel later de nog jonge Karl Marx, in de theorie van de vervreemding van de arbeid.
[8] Francis Hutcheson spreekt meer over redelijkheid dan over rede of ratio ("reason").

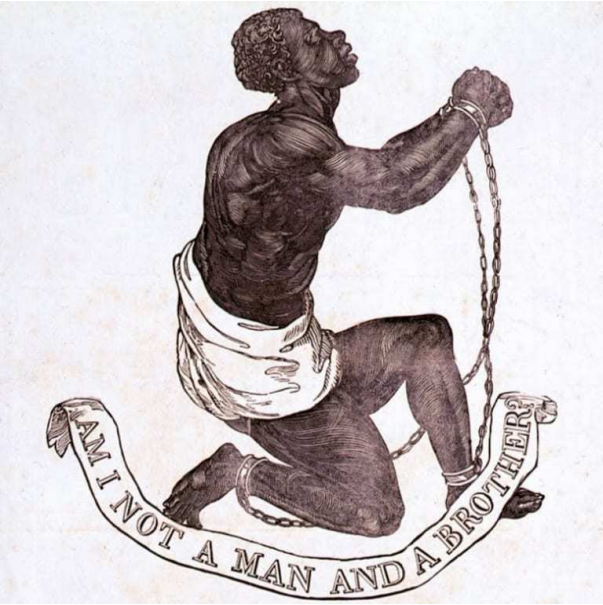

Het is lang onduidelijk geweest wie er juist afgebeeld stond op het schilderij van Allan Ramsay. Eerst werd er gedacht aan Olaudah Equiano (1745-1797). Ook hij was ontvoerd in Afrika om verhandeld te worden als slaaf. Hij werd gekocht door een officier van de Royal Navy, en later opnieuw verkocht aan een Amerikaanse Quaker uit Philadelphia - ook de Quakers geloven in een rechtstreeks contact met het Goddelijke. Die gaf aan Olaudah de kans om wat geld te verdienen, zodat hij zich kon vrijkopen, een uitdaging waarin hij slaagde in 1766. Bang om in Amerika opnieuw ontvoerd te worden, verhuisde hij naar Engeland, waar hij een voortrekker werd van de abolitionistische beweging. Dat die beweging toen al niet echt klein was, kan je goed merken bij de hier bijgevoegde tekening die aanwezig was op Wedgwood-porselein.

De memoires van Olaudah werden gelezen door een breed publiek (ze werden herdrukt 1967) en hij was belangrijk in het proces rond “De moordpartij op de Zong” (“The Zong Massacre”).

“Zong” was een Engelse verbastering van het Nederlandse woord “Zorg”, de oorspronkelijke naam van het schip. Het opereerde onder die naam (!) vanuit Middelburg en vervoerde slaven naar onder meer Suriname. Begin 1781 werd het gekaapt door Engelsen en op 18 augustus van datzelfde jaar voer het uit met aan boord goederen, “goederen” waaronder 442 slaven (ernstig overladen: een normale “vracht” zou slechts een 200-tal geweest zijn).

Deze “goederen” waren verzekerd tegen verlies tijdens de reis, en, omdat de onervaren leiding van het schip naar eigen zeggen door een navigatiefout afgedwaald was van de voorziene route en een drinkwatertekort vreesde, werden in de Caraïben 142 slaven overboord gegooid. Immers, bij “natuurlijke dood”, op het schip of aan land, zou de verzekering niets betalen, bij “verlies” wel. Tien andere slaven pleegden zelfmoord om de verdrinkingsdood te vermijden. Nog anderen smeekten met de belofte zich te zullen ontzien van alle voedsel en drank, maar die smeekbeden werden afgewezen.

Wanneer ze het nieuws vernamen, dienden de eigenaars van het schip een schadeclaim in bij de verzekeraar, maar die weigerde te betalen. Onder invloed van Olaudah Equiano namen topfiguren van de abolitionistische beweging de zaak ter harte: zij wilden de eigenaars, of de leiding van het schip, vervolgd zien voor moord. Daarin zijn ze niet gelukt, al heeft de verzekeraar geen schade moeten betalen. De verdediging van de eigenaars vergeleek de verdronken slaven met “het opofferen van paarden voor het hogere goed van het schip”. Het was een harteloze, rationalistisch-economische logica, die ons vandaag ook niet onbekend is.

Een echte veroordeling is er niet gekomen, maar door rechtszaken als deze groeide de bekendheid van de Abolitionistische beweging. Uiteindelijk werd in Engeland de slavenhandel en de slavernij volledig afgeschaft in 1833. In 1840, toen het debat over slavernij in de USA naar een kookpunt begon te groeien, maakte de schilder William Turner "The Slave Ship" voor een tentoonstelling. Het door Steven Spielberg verfilmde waar gebeurde verhaal van de opstand in 1837 op de "The Amistad" doet eraan denken. Je ziet de overboord gegooide slaven in de storm.

Slechts een klein aantal van de slaven lukte het om "freedman" te worden. In "Portret van een Haïtiaanse vrouw" zie je een jonge vrouw, Marie-Thérèse-Zémire, op dat ogenblik eigenlijk een meisje van 15. Het portret werd gemaakt door haar eigenaar in Quebec, François Malépart de Beaucourt. In het schilderij worden vooral vrouwelijkheid en sensualiteit benadrukt, niet toevallig, want vrouwelijke slaven werden in de eerste plaats beschouwd als "kweekdieren". Marie stierf in december 1800, 29 jaar oud.

In al deze verhalen blijken opvattingen over natuurlijke rechten en het primaat van het menselijke het verschil te maken. Menselijke wreedheid is geen gevolg van een slechte menselijke

natuur, maar integendeel van een goede natuur die zich jammerlijk niet heeft kunnen ontwikkelen, en zo gefnuikt werd, een tragisch gegeven voor de persoon zelf en voor de samenleving waarin die leeft. Het gaat om een denkproces dat vertrekt van individuele authenticiteit naar cultuur, een cultuur die dan weer gericht is op algemene menselijkheid.

Hierin ligt de betekenis van onze meditatie vorm, als "stil zitten" of als "stil staan": de terugkeer naar onze universele menselijke natuur in onszelf, als basis van ons handelen. Vandaar de uitdrukking (het handelen) "gronden in stilte". Voor Sato Naokata was meditatie een fundamenteel onderdeel van zijn studie en beoefening. Hij schreef:

> *Stil-zitten is de beoefening van het bewaren [van onze oorspronkelijke Geest] en het voeden [van onze ethisch goede Natuur]. Mensen die de basis-bedoelingen niet begrijpen van deze onderrichtingen, glijden soms af in zazen [Zen-meditatie] en misvattingen. Niettemin is het een grote vergissing om zelfs maar één dag van beoefening over te slaan. Als je niets anders te doen hebt, is stil-zitten een gepaste training. Bij stil-zitten komen ijdele en versnipperde gedachten tot een eindpunt wanneer de Geest een kalme zuiverheid en een rustige helderheid bereikt, en de lichamelijke gesteldheid op een natuurlijke wijze wordt getransformeerd.*

Laat ons, bij wijze van besluit, even kijken naar een ander portret welk Allan Ramsay, schilderde, het portret van zijn vriend Francis Hutcheson. Weliswaar nu relatief onbekend, maar in zijn tijd hoog gewaardeerd en wiens filosofie zo vele abolitionisten inspireerde. Ook voor hem waren innerlijke rust en meditatie fundamenteel om *"Benevolence"* te laten ontluiken. Net als in het Koreaanse 4/7-debat, maakte Francis Hutcheson het onderscheid tussen harmonische, natuurlijke, morele emoties enerzijds en verstoorde destructieve emoties anderzijds. De eerste zijn van Goddelijke oorsprong, en onverstoorbaar goed, de tweede zijn ontstaan door verkeerde associaties en veronderstellingen. Door meditatie en rustige reflectie kan men die verkeerde associaties ontmantelen, sterker, het feit dat ze ontmantelbaar zijn, bewijst dat ze verkeerd waren, want de positieve gevoelens zullen door reflectie en meditatie alleen maar sterker worden, aldus Francis Hutcheson. De overeenkomst met de Neo-Confucianistische meditatie, is treffend. Het doel is onze gedachten en emoties *"pure and unmixed"* te maken, zodat we handelen vanuit onze aangeboren "moral sense", dwz vanuit onze universele menselijke natuur. Daarin ligt ook het doel van onze beoefening.